

หลักสัมมาอาชีวะในพุทธปรัชญาเถรวาท *

The Right Livelihood in Theravada Buddhist Philosophy

พระมหาทณงศักดิ์ ธีรสกุลโก (ตาดิ)

PhramahaTanongsak Teerasakko (Tadee)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

Email: tanongsak.1912@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท 3) เพื่อวิเคราะห์หลักปฏิบัติสัมมาอาชีวะตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นวิเคราะห์จากเอกสาร แล้วนำมาเรียบเรียงบรรยาย

ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชีวิตและต้องไม่ขัดแย้งกับกฎหมาย หรือเป็นอันตรายต่อตนเองและคนอื่น ๆ ถือเป็นระบบเศรษฐกิจที่เน้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีความรู้สึกเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว ภายใต้การปฏิบัติที่อยู่บนพื้นฐานของหลักสิทธิมนุษยชน 2) หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัมมาอาชีวะนั้นมีทั้งที่เป็นไปเพื่อสนับสนุนและขัดแย้งในด้านเจตนา ผลลัพธ์และวิธีการ สำหรับหลักธรรมที่สนับสนุนนั้น ได้แก่ ทิฐุธัมมิกัตถประโยชน์ ปัจจเวกชน 4 สัมมาทิฐิ และสังคหวัตถุ 4 ส่วนหลักธรรมที่ขัดแย้งนั้น ได้แก่ มิจฉาฉนชา 5 อบายมุข 6 และนิรณ 5 และ 3) วิเคราะห์หลักปฏิบัติสัมมาอาชีวะตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทแล้วทราบว่า เป็นแนวคิดในด้านการตอบสนองร่างกาย มีหลักธรรมมาเกี่ยวข้องเพื่อเป็นตัวอย่างของพฤติกรรมเชิงบวกและชี้ให้เห็นพฤติกรรมเชิงลบ

* ได้รับบทความ: 5 เมษายน 2563; แก้ไขบทความ: 31 กรกฎาคม 2563; ตอรับตีพิมพ์: 31 กรกฎาคม 2563

และเป็นแนวคิดที่เน้นวิธีการและผลลัพธ์ที่เป็นไปเพื่อสันติสุขเชิงสังคม ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ในแง่ของการมีอาชีพสุจริตและมีคุณค่าต่อการพัฒนาจิตใจให้มีความสงบเย็น

คำสำคัญ: สัมมาอาชีวะ; พุทธปรัชญา; เถรวาท

Abstract

The objectives of this article were as follows; 1) to study right livelihood in Theravada Buddhist philosophy, 2) to study the principles related to right livelihood in Theravada Buddhist philosophy, and 3) to analyze the practice of right livelihood according to Theravada Buddhist philosophy. This qualitative research focused on documentary analysis with descriptive presentation.

The result of this research found that: 1) Right livelihood in Theravada Buddhist philosophy was economical activity without conflict with the law or harm to oneself and others. Right livelihood was economical system focusing on stakeholders with unified connection under practices that were based on human rights principles. 2) The principles relating to right livelihood had acted both to support and conflict in matter of intention, results and methods. The supporting principles were Dittadhammikatthaprayod, 4 Paccavekkhanas, Sammaditthi and 4 Sangahavatthus. As for the conflicting principles, they were 5 Micchavanijjas, 6 Apayamukhas and 5 Nivaranas. 3) Analyzing right livelihood according to Theravada Buddhist philosophy, right livelihood was known as a concept of physical response. It involved the principles being examples of positive behaviors, pointed out negative behaviors and it was the concept that emphasized methods and outcomes for social peace which brought about benefits in terms of having a honest career and being valuable for development of calm mind.

Keywords: samma-ajiva; buddhist philosophy; theravada

1. บทนำ

หากถามมนุษย์แต่ละคนว่า ท่านต้องการอะไรในชีวิตนี้ คงได้รับคำตอบที่แตกต่างกันออกไป คนนี้ต้องการสิ่งนั้น คนนั้นต้องการสิ่งนี้ คนต้องการสิ่งนี้เพื่อสิ่งนั้น เมื่อได้สิ่งนั้นแล้วก็ต้องการสิ่งอื่นต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด โดยทั่วไปมนุษย์ทุกคนมีความต้องการสิ่งต่างๆ มากมาย เมื่อมีความต้องการก็พยายามแสวงหา ทำงานหรือประกอบอาชีพ เพื่อให้ได้มาซึ่งค่าตอบแทนเงินทอง (สุเทพ สุวีรางกูร, 2551) เพราะในปัจจุบันกำหนดให้มนุษย์แลกเปลี่ยนปัจจัย 4 ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตกันด้วยเงิน และเงินนั้นต้องมาจากการทำหน้าที่บางอย่างให้กับสังคม โดยการช่วยอำนวยความสะดวกให้กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง เริ่มตั้งแต่การผลิตสิ่งที่จำเป็นไปจนถึงสิ่งฟุ่มเฟือย แต่หน้าที่ก็มีลักษณะต่างกันออกไปเช่น กรรมกรมีหน้าที่ใช้ร่างกายทำงานแบกหามเป็นหลัก ส่วนครูบาอาจารย์มีหน้าที่ใช้วาจาถ่ายทอดความรู้เพื่อต่อยอดความคิดให้กับนักเรียนเป็นต้น หากแต่ละอาชีพทำหน้าที่ของตนอย่างตรงไปตรงมา มองคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่แบ่งฝ่ายตน ฝ่ายศัตรู สนทนากันอย่างสร้างสรรค์ ต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่ของตน โดยไม่ไปละเมิดสิทธิของกันและกัน ก็จะไม่เกิดสังคมที่ปลอดอาชญากรรมลงได้ แต่ทุกอาชีพกลับมุ่งการทำหน้าที่ของตนไปที่ “เงิน” เพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะหวังว่า เมื่อมีเงินแล้วชีวิตจะดีขึ้น ในขณะที่ทรัพยากรมีจำกัดแต่ความต้องการกลับมีมากกว่า การเอาเปรียบแข่งขันจึงเกิดขึ้นเพื่อให้ทันต่อความต้องการของตนและนับวันเชื่อร้ายคือความเห็นแก่ตัวนี้ยังแพร่กระจายไปในสังคม

ในสมัยพุทธกาลมีเศรษฐีหลายท่านที่มีฐานะร่ำรวย และเชี่ยวชาญในวิชาแขนงต่างๆ แต่เงินทองที่มีอย่างมหาศาลนั้นสามารถให้ความสุขได้เพียงน้อยเดียวและความรู้ที่มีก็ไม่สามารถทำตนให้พ้นจากความทุกข์กายและความทุกข์ใจไปได้ จึงตัดสินใจไปขอคำชี้แนะกับพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งเป็นพระราชโอรสแห่งเมืองกบิลพัสดุ์แล้วได้สัมผัสกับความสุขที่แท้จริงคือสันติสุขจากภายใน ซึ่งต้องฝึกตนให้พ้นจากความเป็นสัตว์ที่มีความเห็นแก่ตัวสูง โดยการพัฒนาจิตใจให้มีความอ่อนโยนลงจึงจะเข้าถึงความสงบเย็นอย่างแท้จริงได้ แต่ศาสนาพุทธก็ไม่ได้บังคับให้ศาสนิกชนทุกคนต้องสละทิ้งทุกอย่างภายในวันเดียว เพราะความสุขระหว่างทางก็สำคัญเช่นกัน หากร่างกายอ่อนล้า หรือเหน็ดเหนื่อยทรุดโทรม จะเกิดผลกระทบต่อกิจใจทันที เนื่องจากจิตใจเป็นกลไกสำคัญในการพิจารณาธรรมให้เกิดปัญญา และพระพุทธเจ้าทรงเข้าถึงสัจธรรมได้นั้น ไม่ได้เป็นเพราะการอดอาหารทรมานร่างกาย แต่เป็นเพราะการฉันทามธุราศที่นางสุชาดาถวายแล้ว

ร่างกายได้ รับพลังงานจนจิตใจอ่อนคลาย ไม่กระสับกระส่าย สมดังข้อความในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาตเล่มที่ 21 ข้อที่ 62 หน้า 90 ว่า “ดูกรคหบดี ความสุข 4 ประการนี้ เป็นสิ่งที่คฤหัสถ์ ผู้บริโศกคาม ควรได้ควรถึงอยู่เรื่อยๆ ตามกาลตามสมัย ความสุข 4 ประการนั้น คือ อตฺถิสุข โภคสุข อนนฺตสุข อนวัชชสุข”

คำว่า อนวัชชสุข หมายถึง ความสุขจากการทำงานอันไม่มีโทษเป็นคำมีความหมายสื่อถึงกับสัมมาอาชีวะนั่นเอง ซึ่งในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรซึ่งเป็นปฐมเทศนา มีเนื้อหาส่วนหนึ่งกล่าวถึงสัมมาอาชีวะว่า เป็นการเลี้ยงชีพอันจะนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความดับทุกข์คือพระนิพพานได้ เพราะเป็นหลักการที่ดีและมีความเป็นกลาง คือเป็นหลักการที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้ปฏิบัติเอง และคนอื่นๆ ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และยังเป็นหลักการที่ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติได้พัฒนาตนเองให้พ้นจากความเป็นสัตว์ โดยอาศัยกลไกทางธรรมชาติเป็นเครื่องพิจารณา เพื่อตื่นรู้ เบิกบานอยู่เสมอและพ้นไปจากความกังวลทั้งปวง เพราะระบบการดำเนินชีวิตของมนุษย์มีองค์ประกอบอยู่ 3 ประการ คือ มนุษย์ ธรรมชาติและสังคม จะต้องสอดคล้องประสานและเกื้อกูลกัน ดังนั้น พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตนคือไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเอง เป็นไปในทางที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของตนเอง และในขณะเดียวกันก็ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสังคมด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539) เมื่อเวลาส่วนใหญ่เราต้องใช้ไปในการประกอบอาชีพ เช่นอาจจะหมดไป 8 ชั่วโมง ซึ่งเท่ากับ 1 ใน 3 ของวันเลยทีเดียว บางคนเดินทางไปกลับจากที่ทำงานใช้เวลาหลายชั่วโมง กลายเป็นหมดเวลากับเรื่องของการงานอาชีพเกิน 10 ชั่วโมงก็มี เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ชี้ชัดว่า ชีวิตของเราจะดีหรือร้าย จะได้หรือเสีย ก็อยู่ที่เวลาในอาชีพเป็นสำคัญ เราจึงจะต้องเอาประโยชน์ที่เป็นกุศลจากอาชีพให้ได้มากที่สุด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549)

เพื่อเสนอทางออกให้กับสังคมที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางอาชีพอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมประเพณี หรือพื้นฐานทางการศึกษา และจะได้ทราบถึงหลักเกณฑ์ในการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องตามแนวทางของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทว่า มีลักษณะเป็นอย่างไร และป้องกันผลกระทบจากมิถนอาชีวะอันจะส่งผลเสียต่อธรรมชาติและมนุษย์อย่างไร โดยการค้นหาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัมมาอาชีวะในแง่มุมต่างๆ มาสนับสนุน จากนั้นนำมาวิเคราะห์ให้เกิดวิธีปฏิบัติอันเหมาะสมกับยุคปัจจุบันที่เกื้อกูลต่อการบรรลุธรรม ท้ายที่สุด เพื่อลด “ปัญหาอาชญากรรมในสังคม” จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ผู้วิจัยอยากจะศึกษาในเรื่องนี้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์หลักปฏิบัติสัมมาอาชีวะตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อันเป็นข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) และเนื้อหาบางส่วนที่เป็นรายละเอียด นำข้อมูลมาจากหนังสือและงานวิจัยของนักวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อันเป็นข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติ ดังนี้

1. ขั้นสำรวจข้อมูล ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องหลักสัมมาอาชีวะในพุทธปรัชญาเถรวาท สรรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นของความหมาย ประเภท ความสำคัญในอริยมรรค 8 หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์การปฏิบัติสัมมาอาชีวะตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

2. ขั้นรวบรวมข้อมูล รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากอรรถกถาต่างๆ รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสัมมาอาชีวะในพุทธปรัชญาเถรวาท

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลเกี่ยวกับความหมาย ประเภท หลักธรรมที่เกี่ยวข้องและวิธีปฏิบัติสัมมาอาชีวะตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้เกี่ยวกับหลักสัมมาอาชีวะในพุทธปรัชญาเถรวาท

4. ขั้นนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

4. สรุปผลการวิจัย

1. ผลจากการศึกษาหลักสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า สัมมาอาชีวะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มนุษย์ต้องทำเพื่อความอยู่รอดและก่อให้เกิดสันติสุข ทั้งของปัจเจกบุคคลและสังคม ลักษณะของอาชีพต้องไม่ขัดแย้งกับกฎหมาย หรือเป็นอันตรายต่อสังคมดำเนินการด้วยวิธีที่อยู่บนพื้นฐานของหลักสิทธิมนุษยชน เพราะผลกระทบจากอาชีพเป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนั้น พุทธปรัชญาจึงมองว่า งานมีสองอย่างคือ งานภายนอก คือการหาอาหารมาหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงอยู่ได้ และงานภายใน คือการพัฒนาจิตใจให้เป็นอิสระจากแรงจูงใจเบี่ยงต่ำ คือความกระหายอยากจากบริวารของตัณหาซึ่งได้แก่ ความโลภ โกรธ หลงที่เป็นตัวกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมอันสังคมไม่พึงประสงค์ รู้จักยับยั้งความเห็นแก่ตัวอันเป็นสัญชาตญาณของสัตว์ ซึ่งการทำธุรกิจตามหลักของสัมมาอาชีวะนี้ จะทำให้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมกับการใส่ใจต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่สามารถเติบโตไปพร้อมกันได้ เพราะเมื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรู้สึกเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกันและใช้ศักยภาพอย่างสร้างสรรค์แล้วจะทำให้ธุรกิจประสบความสำเร็จและเติบโตได้อย่างยั่งยืน

2. ผลจากการศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ในโลกปัจจุบันก็มีอาชีพอยู่ 2 ประเภทคือสัมมาชีพกับมิจฉาชีพ หลักธรรมที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ข้างต้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำมาปฏิบัติตาม เพื่อพัฒนาจิตให้เป็นอิสระจากตัณหาที่คอยกระตุ้นให้มนุษย์เกิดความอยากในสิ่งไม่จำเป็นต่อชีวิต และเพื่อไม่ยึดติดกับความสำเร็จเดิม ๆ โดยอาศัยหลักสัมมาทิฐิมาพัฒนามุมมองให้ตรงตามกฎสังขธรรม อาศัยหลักปัจเจกเวชณ 4 มาปฏิบัติ คำนึงในการบริโภคให้สอดคล้องกับรายได้ของตน อาศัยหลักทิฐิธัมมิกัตถประโยชน์ มาสนับสนุนให้การบริหารจัดการชีวิตเป็นไปตามระบบที่พร้อมจะเติบโตอย่างมั่นคง และท้ายที่สุดอาศัยหลักสังคหวัตถุ 4 มาเป็นตัวสนับสนุนผลลัพธ์และเป็นกรอบสำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม เป็นการปฏิวัติระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบบุญนิยมที่เน้นการแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูล ให้เกียรติ เคารพในความคิดเห็นของกันและกัน อยู่ร่วมกันอย่างญาติพี่น้อง

ส่วนอบายมุข 6 มิจฉาวัชชา 5 และนิวรรณ 5 ถือเป็นตัวขัดแย้งสัมมาอาชีวะในด้านวิธีการ จุดมุ่งหมาย และผลลัพธ์ เพราะเป็นไปเพื่อเพิ่มความเห็นแก่ตัว ซึ่งก่อให้เกิดพฤติกรรมที่เอนเอียงไปในทางเบียดเบียนสังคม ทำลายธรรมชาติ รวมถึงลุ่มหลงไปกับค่านิยมและรสนิยมที่ต้องจ่ายในราคาแพงและไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และมีโอกาสสูงที่จะก่ออาชญากรรม

อย่างเช่นมิจฉาณิซชา เป็นอาชีพที่มีส่วนทำลายสังคมและระบบนิเวศน์ให้สูญเสียความสมดุล อันเนื่องมาจากสินค้าที่ผลิตขึ้นจากการมุ่งผลกำไรเป็นสำคัญ ส่วนนิวรรณ์ 5 เป็นพฤติกรรมทางจิตที่ขัดแย้งสัมมาอาชีวะในด้านจุดมุ่งหมาย เพราะสุดโต่งไปในทางเสพย์เสวยความสุขอย่างสุดเหวี่ยง เช่น หากมีสิ่งมากระทบและรู้สึกไม่พอใจก็จะอยากโต้ตอบ เมื่อตอบโต้ไม่ได้กลายเป็นเบื้อหน่ายซึมเศร้า เชื่องซึม ไม่เป็นอันทำอะไรในทางสร้างสรรค์พัฒนา คิดวอกวนซ้ำไปซ้ำมา ไม่รู้จักแยกแยะถูก ผิด ดี ชั่ว ด้วยเหตุผลดังกล่าว หากไม่สามารถฝึกจิตให้พ้นไปจากนิวรรณ์ 5 ได้แล้ว สุดท้ายผู้ปฏิบัติจะเกิดความล้งเลงสยัแม้แต่หน้าที่ตนพึงปฏิบัติในแต่ละวัน ดังนั้น เมื่อวิธิตัด หรือจุดมุ่งหมายไม่ถูกต้อง วิธีการก็ย่อมผิดพลาดและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตที่พลาดผิดคือลุ่มหลงไปตามอบายมุขที่เป็นเหตุให้ทรัพย์หมดและผลักดันให้เกิดการตัดสินใจทำอาชีพที่ผิดกฎหมาย เป็นอันตรายต่อสังคม หรือเป็นมิจฉาอาชีวะ เพราะคาดหวังว่าจะได้ทรัพย์มาใช้จ่ายในระยะเวลาที่รวดเร็ว

3. ผลจากการวิเคราะห์หลักปฏิบัติสัมมาอาชีวะตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องออกหากินเหมือนสิ่งมีชีวิตทั่วไป แต่การแสวงหาควรอยู่ในเกณฑ์ที่สังคมยอมรับและยึดถือปฏิบัติร่วมกันก็คือกฎหมาย แต่กฎหมายนั้นยังมีช่องโหว่ เพราะตั้งขึ้นหลังเหตุการณ์และไม่ทันต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จริยศาสตร์จึงมีบทบาทสำคัญในการพิจารณาความเหมาะสมของพฤติกรรมคู่กับกฎหมายเสมอมา แต่จริยศาสตร์ก็ยังมีข้อสรุปที่ยังขัดแย้งกันอยู่ ยกตัวอย่างเช่น คำานท์ใช้เจตนาเป็นเกณฑ์หลักในการตัดสิน ความถูกผิด ในขณะที่มีลัทธิกลับถือว่าการกระทำที่มีประโยชน์ต่อคนจำนวนมากกว่าเป็นการกระทำที่ดีเป็นต้น ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์จึงได้เสนอเกณฑ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจในการประกอบอาชีพ 4 ประการคือ 1) เป้าหมาย 2) ตัวอาชีพ 3) วิธีการ 4) ผลลัพธ์

ในประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาบันทึกไว้ว่า ปัจจัยที่สำคัญต่อการบรรลุธรรมของพระพุทธเจ้านั้น คืออาหารที่นางสุชาดาที่ถวาย เพราะช่วยบรรเทาความอ่อนล้าทางร่างกาย และส่งผลดีต่อจิตใจที่มีความอ่อนคลายส่งเสริมให้พระพุทธเจ้าพิจารณาธรรมได้คล่องแคล่วขึ้น นั้นแสดงว่า ร่างกายกับจิตสัมพันธ์กัน แต่หากคนทั่วไปต้องการอาหารก็ต้องทำกิจกรรมบางอย่างเป็นอาชีพแล้วนำรายได้ไปซื้ออาหารมาเลี้ยงชีวิต ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึง “สัมมาอาชีวะ” ในเชิงที่เป็นข้อห้ามหรือจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพ โดยการบรรยายว่า อาชีพที่ไม่ควรทำหรือมิจฉาอาชีวะนั้นจะมีพฤติกรรม ลักษณะ หรือวิธีการเป็นอย่างไร และให้เข้าใจตรงกันว่า

อาชีพที่ควรทำนั้นจะมีลักษณะตรงกันข้าม ถือว่ายังขาดรายละเอียดในการปฏิบัติจริง และยังเป็นเพียงหลักการอย่างกว้างๆ เท่านั้น

หลักการที่ว่านั้นคือ 1) อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต เล่มที่ 22 ข้อ 63 หน้า 577 กล่าวว่า เป้าหมายหรือเจตนา นั้น เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม เจตนาที่ดี ก็คือเจตนาที่เป็นไปเพื่อลดความอยากของตัณหา รวมถึงสลายความยึดมั่นในตัวตนให้เบาบางลงจนหมดสิ้น เพราะเจตนาเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมทางกายและทางวาจา 2) อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต เล่มที่ 22 ข้อ 177 หน้า 237 กล่าวถึงตัวอาชีพบางประการที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมิจฉาวณิชา นั้น ซึ่งในปัจจุบันมีทั้งที่ผิดกฎหมายและเป็นอันตรายต่อสังคมทั้งด้านเศรษฐกิจ ภัยธรรมชาติ คุณภาพชีวิต และระบบสาธารณสุขของการอยู่ร่วมกัน 3) ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 11 ข้อ 240 หน้า 196 และ ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่มที่ 9 ข้อ 204 หน้า 69 กล่าวถึงวิธีในการปฏิบัติที่ต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักสิทธิมนุษยชน และ 4) ผลของการดำเนินการก็คือคำว่า“สัมมา”ในอริยมรรค 8 ประการที่มีคำว่า“สัมมา”กำกับในแต่ละข้อนั้น หมายถึงหลักปฏิบัติทุกข้อ ต้องมีเป้าหมายอย่างเดียวกัน คือสันติสุขภายนอก ได้แก่ ความสงบปลอดภัยทางสังคมซึ่งเป็นระดับโลกียะ และสันติสุขภายใน คือความปลอดภัยทางจิตใจที่ไม่ถูกแรงกดดันจากตัณหาก่อนหน้านี้ทำให้มีความรู้สึกกร้อนรุ่มภายในจิตใจซึ่งเป็นระดับโลกุตตระ ถือเป็นเป็นการเลี้ยงชีวิตและพัฒนาจิตใจไปพร้อมๆ กัน

ส่วนการปฏิบัติสัมมาอาชีวะนั้นให้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อนำเทคนิคในหลักธรรมเหล่านั้นมาสนับสนุนในด้านวิธีการ เจตนาและผลลัพธ์ให้เป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ เพราะสัมมาอาชีวะนั้น ถือเป็นเศรษฐศาสตร์ที่มุ่งเน้นความสันติสุขเป็นหลัก เพราะเน้นการแบ่งปันช่วยเหลือ แต่อุปสรรคที่สำคัญต่อสันติสุขก็คือ โลก โกรธ หลง ดังนั้น ผู้ปฏิบัติสัมมาอาชีวะ จึงต้องเฝ้าสังเกตบริวารของตัณหา คือความโลภ โกรธ หลงเหล่านั้นที่ส่งเสียงเรียกร้องอยู่ภายในจิต แล้วขัดเกลาคำความต้องการเหล่านั้นให้อ่อนแรงลงอย่างต่อเนื่อง ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ด้วยกิจกรรมที่ส่งเสริม“อโลภะ”ให้เกิดขึ้นผ่านการแบ่งปัน กิจกรรมที่ส่งเสริม“อโทสะ”ให้เกิดขึ้นผ่านการช่วยเหลือ และกิจกรรมที่ส่งเสริม “อโมหะ” ให้เกิดขึ้นผ่านการพิจารณาให้เห็นความเสื่อมตามหลักไตรลักษณ์

ประโยชน์และคุณค่าของการปฏิบัติตามหลักสัมมาอาชีวะในด้านปัจเจกบุคคลนั้นช่วยให้ปัจเจกบุคคลมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานอันเป็นทางมาของเงินตรา อำนาจ ชื่อเสียง และความสุข เป็นบุคคลที่มีความสุขง่าย มีรายได้มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว เพราะเป็นคนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี ส่วนประโยชน์และคุณค่าในด้านสังคมคือ ก่อให้เกิดสังคมที่มีความสงบสุข ปราศจาก

อาชญากรรม มีความเท่าเทียมทางรายได้ และเป็นสังคมที่มีการศึกษาตรงต่อหลักสัจธรรม ส่วนประโยชน์และคุณค่าในด้านเศรษฐกิจนั้น คือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการบริโภคและค่านิยมในวัตถุ เป็นระบบเศรษฐกิจที่เอื้อเพื่อแบ่งปันมีความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะที่เอื้อประโยชน์อย่างยิ่งต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นผลดีต่อการทำธุรกิจและเหมาะต่อการพัฒนาคุณภาพจิตให้สูงขึ้นตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

5. อภิปรายผลการวิจัย

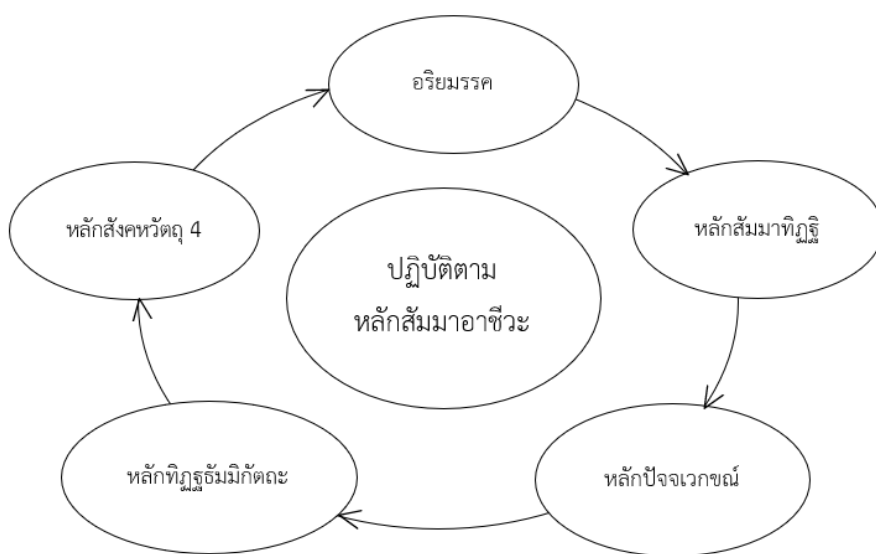
ผลการศึกษาสรุปว่า การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักสัมมาอาชีวะในพุทธปรัชญาเถรวาท มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

หลักสัมมาอาชีวะในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง เกณฑ์ทางพุทธจริยศาสตร์ที่ผู้ประกอบการต้องคำนึงถึงในขณะที่ประกอบอาชีพว่า การเลี้ยงชีพของตนนั้นจะต้องไม่มีผลกระทบต่อสังคมและจิตใจของตนเอง โดยต้องระวังไม่ให้อาชีพไปกระทบสิทธิของผู้อื่นๆ หรือหมั่นขัดเกลาจิตของตนให้เป็นอิสระจากบิوارของตัณหา ซึ่งสอดคล้องกับ ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย (2551) กล่าวว่า การทำงานตามหลักสัมมาอาชีวะนั้น คือการทำงานที่ไม่ได้มุ่งแสวงหาประโยชน์แห่งตนเป็นหลัก แต่คำนึงถึงประโยชน์แห่งส่วนรวม และกระบวนการทำงานในลักษณะนี้ ความเห็นแก่ตนจะถูกขัดเกลาให้เบาบางลง เพราะการปฏิบัติตามศีลของหลักการสัมมาอาชีวะนั้น ในเบื้องต้นเป็นการฝึกฝนความเสียสละส่วนตนบางส่วนเพื่อผู้อื่น จัดเป็นกิจกรรมสำคัญในการทำลายตัวตนของผู้ทำงานเป็นการยกสถานะของงานให้มีคุณค่าสูงส่งมากกว่าการหาเลี้ยงชีพทางกายภาพ นอกจากนั้นแล้วผู้วิจัยยังค้นพบว่า หลักฐานในพระไตรปิฎกและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องบ่งชี้ว่า สัมมาอาชีวะนั้นเป็นเพียงทฤษฎีที่ยังขาดวิธีปฏิบัติให้สามารถบรรลุธรรมได้ จึงจำเป็นต้องนำหลักธรรมข้ออื่นๆ มาสนับสนุนให้การปฏิบัติเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ วิระดา แก่นกระโทก (2555) กล่าวว่า การประกอบอาชีพในปัจจุบันอย่างเดียวยังไม่พอเพียงที่จะส่งผลให้เกิดการบรรลุธรรม หากแต่ต้องมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการบรรลุธรรมอีก 4 ประการ คือ การได้สั่งสมบุญมาแต่ชาติปางก่อน การดำรงตนไว้ในทางที่ถูกต้อง การได้พบกัลยาณมิตรผู้บอกหนทาง และการได้อยู่ในสถานที่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม อาชีพของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน ยังสามารถส่งผลให้เกิดการบรรลุธรรมได้ ถ้าหากอาชีพนั้นเป็นสัมมาอาชีวะจริงๆ และผู้ประกอบการนั้นดำเนินชีวิตตามอริยมรรค

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

จากงานวิจัยหลักสัมมาอาชีวะในพุทธปรัชญาเถรวาท ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับหลักสัมมาอาชีวะตามแผนภาพที่ 1 ดังนี้

แผนภาพที่ 1 สรุพอองค์ความรู้จากการวิจัย

หลักสัมมาอาชีวะในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นหลักปฏิบัติละเว้นจากอบายมุข 6 มิจฉาวณิชา 5 และนิวรณ 5 ถือเป็นตัวขัดแย้งหลักสัมมาอาชีวะ และเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อสันติสุขก็คือ โลภ โกรธ หลง ดังนั้นผู้ปฏิบัติสัมมาอาชีวะ จึงต้องเฝ้าสังเกตบริวารของต้นหาคือความโลภ ความโกรธ ความหลง

7. ข้อเสนอแนะ

ในปัจจุบันพบว่า มีการวิจัยเป็นจำนวนมากที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้ประกอบอาชีพในแขนงต่างๆ แต่ยังขาดการศึกษาด้านคุณค่าที่เกิดภายในจิตใจของผู้ประกอบสัมมาอาชีวะและมิจฉาวณิชาในเชิงจิตวิทยาให้ปรากฏเป็นรูปธรรม จึงจำเป็นที่จะต้องให้มีการวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลในหลายแง่ทั้งพฤติกรรมและทัศนคติของผู้ประกอบการที่ควรมีต่อสังคม

เพื่อนำเสนอให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องวางแผนและกำหนดโครงการต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขสืบต่อไป

1. ควรวิจัยปรากฏการณ์ทางจิตของผู้ปฏิบัติตามหลักสัมมาอาชีวะในเชิงจิตวิทยา
2. ควรวิจัยยุทธศาสตร์ในการปลูกฝังค่านิยมอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนโดยมีสัมมาอาชีวะเป็นแม่บท
3. ควรวิจัยเชิงวิเคราะห์แนวคิดในการประกอบอาชีพของนักปรัชญาชาวตะวันตกกับหลักสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก, ป.อ. ปยุตฺโต. (2539). *มรณกถา*. กรุงเทพฯ: สือตะวัน.

พระพรหมคุณาภรณ์, ป.อ. ปยุตฺโต. (2549). *สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ : ภาวะที่ปลอดทุกข์และเป็นสุขในระบบชีวิตแห่งธรรมชาติและสังคมยุคไอที*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิระดา แก่นกระโทก. (2555). *ศึกษาวิเคราะห์การบรรลุนิพพานของกลุ่มบุคคลหลากหลายอาชีพในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.

ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย. (2551). *จริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจของพระพุทธศาสนาเถรวาท*. (ปริญญาโทปริญาคุณวุฒิบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.

สุเทพ สุวีรางกูร. (2551). *ปัญหาสังคม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.